

INKERI VAIKUTTAJANA

Kaarle Nordenstreng

Suomen television ohjelmassa oli keskiviikkona 11.4.1962 klo 19.45 amerikkalainen piirrossarjafilmi ”Kiviset ja Soraset” ja klo 20.10 ”Vieraana Inkeri Anttilan luona. Tutustumme rikosoikeuden professori Inkeri Anttilaan ja hänen perheeseensä. Haastattelijana Kaarle Nordenstreng. Ohjaus: Inkeri Hämäläinen.” Puolen tunnin mittainen ohjelma lähetettiin suorana; Mannerheimintie 79:n edessä oli iso ulkolähetysauto, josta kaapelit johtivat viidenteen kerrokseen kannettuihin kameroihin.

Siihen aikaan kaikki lähetykset paitsi filmit olivat suoria, joten mitään tallenteita ei ole. Jäljelle jäivät vain mukana olleiden muistikuvat ja parhaassa tapauksessa radio- ja tv-kriitikoiden jälkiarviot. Tästä lähetyksestä saatiin lukea seuraavalla viikolla Uudesta Suomesta nimimerkki Ynselmin (hengityshalvauspotilas Olli Aro) ylitsevuotava arvio:

”Rikosoikeuden professori Inkeri Anttila on oloissamme poikkeuksellinen henkilö: milteipä tyttösenä väitellyt ainoa naispuolinen lakitieteentohtorimme, kansainvälisesti tunnettu kriminologi, perheenemäntä ja kolmen lapsen äiti, keskeinen hahmo naisten järjestötoiminnassa ja moniharrasteinen nykyajan nainen. Laulaa lirautti televisiossakin oman sävellyksensä! Kaarle Nordenstrengin onnistui välittömään poikamaiseen tapaansa koko perheen kanssa keskustellessaan tuomaan kaikki nämä professori Anttilan eri puolet mukavasti esiin ja näin muodostui vierailu Anttilan perheen pariin vallan herttaiseksi. Ohjaajana Inkeri Hämäläinen pysyi juonessa mukana ja poimi kuvaruutuun perheenjäsenet vuorollaan saaden tiiviin ja familiäärin tunnelman.”

Ohjelma onnistui yli odotusten, vaikka päiväkirjani mukaan ”päättä jomotti” vielä iltopäivällä. Kaikki kehuivat. Seuraavana päivänä kirjasin: ”Lähetin prof. Anttilalle perheineen kukkakimpun: kiitos yhteistyöstä, ilmoitus että Ilta-Sanomien Lukki on Marja Niiniluoto ja onnittelut vielä Anttilan valinnasta Vuoden naiseksi.”

Aloite television vierailusta Inkerin kotona ei tullut minulta vaan kulttuuritoimittaja Inkeri Hämäläiseltä; hän vain pyysi minut haastattelijaksi. Olin opintojen ohella freelancetoimittaja lähinnä radion puolella ja otin uuden haasteen mieluusti vastaan. Tutustuin siis Inkeriin varsin sattumanvaraisesti ja tavanomaisena journalistisena kohteena. Mutta mainiosti men-

nyt tv-ohjelma johti henkilökohtaiseen yhteydenpitoon Anttiloiden perheilöissa ja myös omassa kodissani (asuin opiskeluajan vanhempieni luona). Journalismikin jatkui: syksyllä 1962 tein Inkeristä 25 minuutin pituisen haastattelun sarjassa Naisprofessorejamme. Näiden otsikko-ohjelmien lisäksi haastattelin Inkeriä Pohjoismaisen Kesäakatemia kokouksista tehdyissä radio-ohjelmissa Kiirunasta (1965) ja Nørre Nissumista (1967).

Inkeri Anttila Kaarle Nordenstrengin haastateltavana 1960-luvulla.

Kesäakatemiaan päädyin oman tutkimusalanani (lehistötutkimuksen) kautta, mutta vauhtia sain Inkerin välityksellä laajemmasta piiristä. Tanskan pohjoiskolkassa 1967 pidettyyn Kesäakatemiaan Inkeri jopa matkasi USA:sta keväällä tuomani Mustangin kyydissä. Samaan aikaan siirryin Yleisradiossa ohjelmantekijästä tutkijaksi ja ”Reporadion” aivotrustin jäseneksi kehittelemään ”informatiivista joukkotiedotusta” (kts. Nordenstreng 1973).

Tämä kaikki toi minut – porvarillisen kodin umpiossa kasvaneen nuorukaisen – keskelle rajua yhteiskunnallista muutosta, edistyksen eturintamaan. Kuten Inkerin 80-vuotispäiväksi 1996 kootussa juhlakirjassa todistan: ”Inkeri perhe- ja ystäväpiireineen antoi tärkeää – ja miellyttävää – tukea sekä yleisen yhteiskunnallisen tietoisuuteni heräämiselle että oleviin oloihin kriittisesti suhtautuvan asennoitumiseni kehkeytymiselle.” (Nordenstreng 1996, s. 40)

Tuo kahden vuosikymmenen takainen juhlakirja (Lahti 1996) muistuttaa vakuuttavasti siitä, että Inkeri oli keskeisesti vaikuttamassa paitsi kriminaalipoliitiikan myös yleisemmin yhteiskunnallisen ajattelun uudistumiseen 1960-luvulta lähtien. Kirjoituksissa voi nähdä kokonaisen sukupolven, joka kiittää

Inkeriä päästyään mukaan yhteiskuntaa uudistamaan. Risto Jaakkolan otsikko ”Inkerin tapaaminen muutti elämäni” on tietysti kärjistetty heitto, mutta siinä on jotakin, jonka itsekin allekirjoitan. Minulle Inkeri oli se vaikuttaja, jonka kautta tutustuin edistyksellisiin sosiologeihin ja kriminologeihin. Sitä seurasi toinen sysäys maailmankuvani muutokselle: lukuvuosi USA:ssa keskellä Vietnamin sodan ja rotulevottomuuksien liikehdintää, mistä uhosin soittaessani Inkerille hänen 50-vuotispäivänään 29.11.1966.

Vanha juhlaKirja on myös oivallinen lähde kerrata Inkerin henkilökoh-
taisia ominaisuuksia. Niillä on ollut tärkeä merkitys sille, että hän vaikutti
niin moniin meistä. Jaakkola siteeraa artikkelinsa lopussa Matti Kuusta,
jonka muistelmakirjassa Inkerillä todetaan olevan ”hengen voimaa” ja
”luontaista arvokkuutta”. Voidaan tosiaan sanoa, että Inkerin vaikutusvalta
perustui paitsi rationaalsiin argumentteihin ja valta-asemiin myös harvi-
naisen suotuisiin luonteenpiirteisiin ja kykyihin.

Oma artikkelini juhlaKirjassa oli otsikoitu ”Inkeri ja minä 1960-luvun
henkisessä ilmastossa. Ajatuksia liberalismista ja radikalismista”. Kertasin
siinä tuon ajan kehityskulkuja ja Inkerin roolia niissä: ensin 60-luvun
yleisedistyksellinen muutos, jonka ilmetty ruumiillistuma Inkeri oli, sitten
politisoitumisen myötä jakaantuminen vasemmistolaisiin yleisdemokraattei-
hin ja porvarillisiin liberaaleihin, missä asetelmassa Inkeri näyttäytyi joskus
konservatiivilta. Kuitenkin hedelmällinen keskusteluyhteys säilyi yli ideolo-
gisten rajojen, kuten Seija Tiisala tässä uudessa juhlaKirjassa muistuttaa.

Inkerin 90-vuotispäivillä Kruununhaassa 2006 käytn spontaanin pu-
heenvuoron lempiteemastani: tärkeämpää kuin yksilö on yhteisö ja sitä lii-
kuttava historia. Totesin, että Inkerikin on toiminut enemmän historiallisten
muutosvoimien välikappaleena kuin niiden alullepanijana – ellei hän olisi
ollut uudistuksia ajamassa, joku toinen olisi sen tehnyt. Inkeri ei näyttänyt
ottavan tätä arviota henkilökohtaisesti; hänen itsetuntonsa oli kyllin vahva
ymmärtämään sen yleisenä pohdintana kuten olin tarkoittanut.

Tosiasiassa yksilöllä voi olla isokin vaikutus historian kulkuun, ta-
pauksesta riippuen. Se vaikutus on toki useimmiten pienempi kuin suur-
miesteoreettisesti ajatellaan – ja merkkipäivinä hehkutetaan – mutta jos-
kus se on ratkaiseva. Inkerin tapauksessa voidaan luetella useita tilanteita,
joissa nimenomaan hänen henkilökohtainen panoksensa teki historiaa.
Inkeri tarjoaakin minulle oivallisen tapaustutkimuksen eritellä sitä, mitä
kaikkea vaikuttajan rooli pitää sisällään.

Miten ihminen toimii vaikuttajana, mitkä ovat vaikuttamisen mekanis-
mit? Erittely on luontevaa aloittaa jaosta kahteen perustyyppiin: henkilö-
kohtaiseen ja välilliseen vaikuttamiseen.

Henkilökohtainen vaikuttaminen tapahtuu välittömässä vuorovaikutuk-
sessa toisiin ihmisiin, yksilöinä tai ryhminä. Sitä edustaa yhtäältä suostutte-
lu, jolloin puhutaan mielipidejohtajasta, ja toisaalta henkilökohtaisten omi-

naisuuksien viehätysvoima, jolloin puhutaan karismasta. Toiset ovat potentiaalisesti vahvoja mielipidejohtajia asiantuntemuksensa ja kokemuksensa perusteella, mutta heiltä puuttuu lavasäteily, jolloin vaikutus jää puoli-naiseksi. Toisilla taas asiantuntemus on kyseenalaista mutta karisma korkealla, jolloin vaikutus saattaa hetkellisesti olla suuri mutta pitkän päälle hauras. Joillakin sekä asiantuntemus että karisma ovat vahvasti kohdallaan, jolloin ne tukevat toisiaan ja puhumme vaikuttavasta ja vakuuttavasta persoonasta. Toki asiantuntemus ja kokemus vaihtelevat aiheesta toiseen – joku on haka kotitaloudessa, toinen politiikassa – mutta kaikessa nämä peruskomponentit ovat mukana.

Inkerin tapaus on selvä: hänen asiantuntemuksensa ja kokemuksensa oikeuden ja yhteiskunnan asioissa oli merkittävä ja hänen henkilökohtainen karismansa asiassa kuin asiassa oli vakuuttava. Hänen lukeneisuutensa oli kunnioitusta herättävä ja hänellä oli synnynnäinen kyky luontevaan kosketukseen toisten ihmisten kanssa. Loppusilauksen tuttavapiirissä antoi vielä musiikki ja laulu. Suoranaisen vaikuttamisen merkkihenkilölistalla Inkerin voi perustellusti sijoittaa itsenäisessä Suomessa kymmenen kärkeen Urho Kekkosen ja vastaavien seurassa.

Välillinen vaikuttaminen taas on sitä, että ihmisen toiminta jättää pysyvän jäljen muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Opettajan vaikutus oppilaisiin alkaa henkilökohtaisesta oppimistilanteesta, mutta jatkuu välillisesti oppilaiden ajattelun ja toiminnan kautta. Tutkijan vaikutus etenee epäsuorasti julkaisujen välityksellä, jos kohta henkilökohtaisella kosketuksella on myös tietty osansa tutkijayhteisössä. Virkamiestyöskentely ja asiantuntijatehtävät ovat niin ikään lähinnä epäsuoraa vaikuttamista ja sitä on myös poliittinen päätöksenteko. Toisaalta poliitikkojen rooliin kuuluu myös välitön suostuttelijan ja jopa kansankiihottajan ominaisuus.

Inkeri asettuu epäilemättä myös välillisen vaikuttamisen asteikolla yläpäähän. Totta kai hänen vaikutuksensa oli harvinaisen suuri niin opettajana ja tutkijana kuin yhteiskunnallisena vaikuttajana alkaen järjestötoiminnasta ja komiteatyöstä – niin kansallisesti kuin kansainvälisesti – ja päätyen valtioneuvoston jäsenyyteen. Mutta tässä kohdassa joudumme kysymään, mikä oli se ympäristö – ilmasto ja viiteryhmä – jossa hän vaikutti.

Yleisemmin: välillistä vaikuttamista ei tule nähdä irrallisena ilmiönä vaan aina suhteessa siihen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jossa se tapahtuu. Joskus vaikuttaja toimii vain laukaisijana pitkään kypsyneelle muutokselle ja välillinen vaikutus on paljolti näennäistä; muutos odottaa vain pientä sysäystä, joka sen käynnistää. Toisinaan taas muutos on kiven takana ja edellyttää todella vahvaa vaikutusta ja siinä tilanteessa välillinen vaikutus on avainasemassa.

Joka tapauksessa joudumme pohtimaan yksilön merkitystä historian kulussa ja meidän on syytä nähdä yhteiskunnan rakenteet ja kulttuuri vähin-

tään yhtä tärkeinä tekijöinä kuin yksittäiset vaikuttajat. Tämä ei tarkoita yksilön väheksymistä vaan ainoastaan sellaisen ihmiskäsityksen torjumista, jossa yksilö on muusta irrallinen toimija.

Inkeri jos kukaan näki yksilön yhteiskunnallisena olentona. Hän oli samalla kertaa suuri yhteiskunnallinen vaikuttaja ja esikuva siitä, miten rajallinen on pelkän yksilön merkitys maailmassa.

Lähteet

- Lahti, Raimo (toim.) (1996) *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa. Omistettu Inkeri Anttilalle 29.11.1996*. Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.
- Nordenstreng, Kaarle (toim.) (1973) *Informational Mass Communication. A Collection of Essays*. Helsinki: Tammi Publishers. (Online <http://tampub.uta.fi/handle/10024/98291>)
- Nordenstreng, Kaarle (1996) Inkeri ja minä 1960-luvun henkisessä ilmastossa. Ajatuksia liberalismista ja radikalismista. Teoksessa Lahti (1996), s. 38–44. (Online http://www.uta.fi/cmt/yhteystiedot/henkilokunta/kaarlenordenstreng/index/Inkeri_Anttilan_juhlakirjassa.pdf)

Pohjoismaisen Kesäakatemian ikimuistettava kesäkokous Nørre Nissumissa Tanskassa vuonna 1967. Inkeri Anttilan ja Kaarle Nordenstrengin seurassa ruotsalainen Birgit Ewe-ryd.

INKERI ANTTILA (1916–2013)

Rikosoikeuden uudistajan ammatillinen ura ja vaikutus

Toimittanut Raimo Lahti

FORUM IURIS

HELSINGIN YLIOPISTON OIKEUSTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN JULKAISUT

HELSINKI 2016

Toimituskunta:

Raimo Lahti

Tapio Lappi-Seppälä

Patrik Törnudd (k. 2015)

FORUM IURIS

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut
Oikeustieteellinen tiedekunta, PL 4, 00014 Helsingin yliopisto

© Oikeustieteellinen tiedekunta ja tekijät

ISBN 978-951-51-2529-3 (nid.)

ISSN 1456-842X

Unigrafia

Helsinki 2016

Sisällys

Kirjoittajat	VIII
--------------------	------

Alkulause (<i>Raimo Lahti</i>)	IX
--	----

Johdanto

<i>Raimo Lahti</i> : Inkeri Anttila rikostieteiden ja kriminaalipoliitiikan uudistajana	3
--	---

Ensimmäinen osa

<i>Inkeri Anttilan ammatillinen ura ja kriminaalipoliittisen vaikuttamisen keskeisvuodet</i>	19
--	----

<i>Päivi Mäkelä</i> : Kohti kriminaalipoliitiikan uusia konteksteja. Inkeri Anttilan ammatillinen historia 1933–1964	21
--	----

<i>Tapio Lappi-Seppälä</i> : Inkeri Anttila ja kriminaalipoliitiikan murrosvuodet.....	163
--	-----

<i>Matti Joutsen – Terhi Viljanen</i> : Inkeri Anttila's International Reach.....	207
---	-----

Toinen osa

<i>Inkeri Anttilan henkilö ja eri roolit</i>	227
--	-----

<i>Mia Korpiola</i> : Emeritaprofessori Inkeri Anttilan haastattelu 18.8.2009.....	229
--	-----

<i>Olavi Heinonen</i> : Inkeri Anttilan nuorempana kollegana.....	245
---	-----

<i>Patrik Törnudd</i> : Pienryhmät kontrollipoliitiikassa ja episodeja	255
--	-----

<i>Raimo Lahti</i> : Patrik Törnudd (1935–2015): Inkeri Anttilan läheinen työtoveri .	261
---	-----

<i>Kaarle Nordenstreng</i> : Inkeri vaikuttajana	265
--	-----

<i>Kaarlo L. Ståhlberg</i> : Karonkkapuhe vastaväittäjä Inkeri Anttilalle ja vastaus...	271
---	-----

<i>Lauri Lehtimaja</i> : Inkerin oppilaana ja viihdytysupseerina	275
--	-----

<i>Seija Tiisala</i> : Inkeri, ihanteet ja niiden toteutuminen.....	279
---	-----

<i>Veini Anttila – Liisa Elovainio – Mirja Somer</i> : Inkeri äitinä.....	285
---	-----